

Adriana Jesenková
Katedra aplikovanej etiky
FF UPJŠ v Košiciach

PREČO POTREBUJEME STAROSTLIVÚ SPOLOČNOSŤ ?

Starostlivosť ako problém

- Reálna prax starostlivosti
- Nové trendy a zmeny v praxi starostlivosti
- Globálne trendy
- účinné stratégie a verejné politiky – zvyšovanie dôvery v politické inštitúcie ako základná podmienka integrity spoločnosti
- Absencia kritickej reflexie a vedeckého skúmania starostlivosti vo filozofii a v humanitných a sociálnych vedách
- Kríza demokracie a demokratických inštitúcií (terorizmus – otázky bezpečnosti, globalizácia a neoliberalizmus, sociálne nerovnosti a nespravodlivosť, ekologická kríza)
- Deficit demokracie súvisí s deficitom starostlivosti (Joan Tronto)

Čo je to starostlivosť

- Joan Tronto a Berenice Fisher definovali starostlivosť ako činnosť, ktorá zahŕňa *„všetko, čo robíme, aby sme udržiavali, zachovávali a opravovali náš svet tak, aby sme v ňom mohli žiť tak dobre, ako je možné. Tento svet zahŕňa naše telá, naše Ja (nás samých), a naše prostredie, ktoré spolu tvoria zložitú sieť udržiavajúcu život“*
 - Tronto, J. 1993. *Moral Boundaries. A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge, s. 103.

Súčasný trendy

- Relokácia politiky
 - presun politických aktivít z centier moci (z vlády, z parlamentu) do sféry občianskej spoločnosti - do sféry samosprávy a jej rôznych inštitúcií
- Relokácia starostlivosti
 - od žien k mužom vnútri privátnej sféry, čo je podmienené stále väčšou aktivitou žien vo verejnej sfére a narastaním počtu žien vo sfére platenej práce, a tak aj väčšou potrebou vo vzťahu k mužom, aby prebrali časť zodpovednosti za výkon starostlivosti v súkromí – v rodinách, v domácnostiach, a pod.
 - zvnútra privátnej sféry do verejnej sféry a na komerčné a kolektívne služby (štátne, súkromné, obecné, mimovládne, neziskové a i.).
 - vnútri zdravotníctva – od akútnej starostlivosti, t.j. od liečby k starostlivosti, čo súvisí s nárastom chronických ochorení, s nárastom dĺžky života, s dlhšou aktivitou.

Globálne trendy

- Ohrozenie bezpečnosti – terorizmus
- Globalizácia – ekonomizmus a neoliberalizmus
- Klimatické zmeny a ekologická kríza
- Kríza demokracie

Kríza demokracie

- Deficit starostlivosti úzko súvisí s deficitom demokracie (J. Tronto)
- Kríza demokracie je krízou dôvery
- Nedostatok dôvery – vedie k dezintegrácii spoločnosti (dôvera je tmel sociálneho života)
- Dôvera sa vytvára v praxi starostlivosti
- Kvalitná prax starostlivosti vedie k zvyšovaniu dôvery v demokratické inštitúcie v dlhodobom horizonte
- v dem. spoločnostiach musí byť spôsob zmeny inštitúcií a praxe demokratický a viesť k demokratickej praxi starostlivosti (J.Tronto)

Výzvy pre tvorbu spoločenských stratégií

- naše sociálne, ekonomic. a politic. inštitúcie už nezodpovedajú našim spôsobom uskutočňovania starostlivosti
- potrebujeme nový typ uvažovania o starostlivosti
- Potrebujeme novú sociálnu politiku
- potrebujeme nový politický rámec pre tvorbu politických stratégií, programov a dokumentov
- potrebujeme tiež posun v hodnotovom rámci občanov a občianok – potrebujeme „starajúce sa občianstvo“ (caring citizenship)

Úloha sociálnych a humanitných vied a filozofie

- kritická reflexia nielen samotnej kategórie starostlivosti, ale aj praxe starostlivosti v jej špecifických kontextoch
- interdisciplinárne uchopenie – poskytujúce komplexnosť a tým východiská pre tvorbu naozaj účinných stratégií
- empirické skúmanie rôznych typov, druhov, foriem praxe starostlivosti a jej špecifických aspektov, potrieb jej aktérov/aktérok, príčin, faktorov a mechanizmov nedostatočnej, ako aj dobrej a kvalitnej praxe starostlivosti
- Tvorba analýz a odborných expertíz – odporúčania a podklady pre politické stratégie

Etika starostlivosti

- Poskytuje kritickú reflexiu starostlivosti
- Hodnotenie reálnej konkrétnej praxe starostlivosti
- Tvorbu štandardov a meradiel konkrétnej praxe starostlivosti
- Nástroj na tvorbu účinných stratégií a politík na zvyšovanie kvality rôznych praxí starostlivosti

Etika starostlivosti

- 80.r. 20.str. – C. Gilligan – perspektíva starostlivosti (*In a Different Voice* - iný hlas dievčat a žien) vs. perspektíva spravodlivosti
- Prvá vlna – N. Noddings, V. Held
- Súčasnosť:
 - politická etika starostlivosti: S. Sevenhuijsen, J.Tronto
 - Sociálna kritická teória: N.Fraser, I.M.Young
- normatívna etika
- kritika tradičných morálnych predstáv o riešení morálnych otázok
- stavia na univerzálnej skúsenosti starostlivosti
- starostlivosť = základná hodnota
- feministická vs. feminínna etika
- skúsenosť žien

Špecifické črty etiky starostlivosti

- 1. zásadný morálny význam má **POZORNOSŤ** a vychádzanie v ústrety **POTREBÁM** konkrétnych druhých (ľudí), za ktorých nesieme **ZODPOVEDNOSŤ**
- 2. pozitívna hodnota **EMÓCIÍ** v epistemologickom procese – reflexia a kultivácia emócií za účelom rozpoznania, čo je morálne žiaduce
- 3. uprednostňuje **konkrétnosť** a zohľadnenie **situovanosti** pred spoliehaním sa na abstraktné všeobecné pravidlá
- 4. rekonceptualizácia vzťahu a hraníc medzi **verejnou sférou** a **súkromnou sférou**
- 5. koncepcia **OSOBY**, z ktorej vychádza etika starostlivosti – relacionistické chápanie **OSOBY+ AUTONÓMIE**

Demokracia z perspektívy starostlivosti

- **Ontologická rovina:**

- VZŤAHY sú fundamentálne
- Všetky ľudské bytosti sú **zraniteľné a krehké a potrebujú starostlivosť**
- Všetky ľudské bytosti sú **schopné poskytovať aj prijímať starostlivosť**

- **Etická rovina:**

Zodpovednosti vs. povinnosti

- **Epistemologická rovina:**

- “teoreticko-právne“ myslenie vs. expresívno-kolaboratívna“ morálka (M.U.Walker)

- **Politická rovina:**

- Demokracia je alokovaním zodpovedností za starostlivosť v politickej komunite a tiež metódou/ spôsobom, ako poskytnúť rovnocenný hlas každému členovi/ členke spoločenstva v procesoch rozhodovania o pridelení/ určení zodpovednosti za konkrétny výkon a prax starostlivosti

Dobrá starostlivosť ako alternatíva

- Musí byť:
 - Demokratická
 - Rovnosť moci, rovnosť dôstojnosti
 - Založená na hodnotách ľudských práv, vonkajšej slobody, hodnote a ocenení jednotlivcov zapojených vo vzťahoch starostlivosti

Súčasné liberálne demokracie

- Ekonomizmus a jazyk politickej ekonómie nahradil pluralitu politických jazykov (J.Tronto)
- Právny formalizmus nahradil jazyk morálky (V. Held)
- Stratil sa človek a jeho predstava dobrého života
- Starostlivosť v osobných a verejných životoch prehliadaná, marginalizovaná, znevažovaná

Korene deficitu starostlivosti

VEREJNÁ SFÉRA

- Politika – demokracia – občianstvo
- Sloboda
- racionalita
- Práca – mzda
- Produkcia/ výroba
- trh
- Ochrana
- Moc
- Právo, pravidlá
- Nestrannosť, neutralita
- univerzálnosť
- Abstraktnosť
- Rovnosť
- zmluvnosť

PRIVÁTNÁ SFÉRA

- Starostlivosť – domov – domácnosť
- Prírodná/biologická determinácia – nevyhnutnosť
- Emocionalita, afektivita
- Neplatená aktivita – poslanie
- Reprodukcia/ spotreba
- Bezmocnosť
- Zvyky
- Stránenie, partikularizmus
- Konkrétnosť
- Nerovnosť
- Autorita
- dôvera

Klasický liberalizmus a neoliberalizmus

- Osoba = atomizované indivídium bez vzťahov
- Závislosť (vzťah) = slabosť
- Sloboda = absolútna nezávislosť a sebestačnosť
- Dobrá starostlivosť = individuálna/ osobná zodpovednosť + trh
- Pokiaľ nemáte dostatok zdrojov na kvalitnú starostlivosť – je to vaše vlastné/ individuálne zlyhanie

K starostlivej spoločnosti

- **REKONCEPTUALIZÁCIA TRADIČNÉHO POJMU starostlivosti**
 - Premýšľať o starostlivosti neesencialisticky
 - Nestotožňovať ju s obetovaním
 - Nechápať ju ako prirodzene danú (biologická determinácia) a spätú s ženami ako pohlavím a rodom (feminínna aktivita)
 - Prekonať dichotómiu medzi privátnou a verejnou sférou
 - Starostlivosť ako politická hodnota
 - Spravodlivá distribúcia zodpovednosti za starostlivosť
 - Solidarita a subsidiarita

Starostlivosť a spravodlivosť

- *„spravodlivosť ide vždy ruka v ruke so starostlivosťou“ Sarah Ruddick*
- problém vzťahov starostlivosti a moci sa nedá bez spravodlivosti riešiť – domáce násilie a rodovo podmienené násilie
- *„Etika starostlivosti, ktorá vychvaľuje starostlivosť, ale nejaví záujem o to, ako je bremeno, ktoré je s výkonom starostlivosti spojené, rozdeľované, prispieva k vykorisťovaniu žien a spoločenských menších, ktorých príslušníčky a príslušníci vykonávajú väčšinu zle platenej práce starostlivosti (opatrovatelia, ošetrovatelky) v bohatých domácnostiach, v centrách dennej starostlivosti, domoch opatrovateľských služieb (pre seniorov a i.) a podobných zariadeniach*
- Virginia Held
- spravodlivá distribúcia zodpovednosti za starostlivosť
- Realizácia práva na základné životné potreby (ekonomické a kultúrne práva) potrebuje etiku starostlivosti ako svoje východisko

Demokratická starostlivosť

- musí byť **inkluzívna** = nikto nemôže byť vylúčený, ani zbavený/ oslobodený zo zodpovednosti za starostlivosť
- Vylúčenie z rozhodovania o pripísaní zodpovednosti: vylúčenie tých, ktorým chcete naložiť najťažšie úlohy (neprijemné, špinavé, stereotypné, zle platené práce)
- Výnimka/ oslobodenie zo zodpovednosti = privilegovaná nezodpovednosť:
zdôvodňované zodpovednosťou za dôležitejšie povinnosti (ochrana, výroba, starať sa o svoje vlastné záležitosti, apod.)

Demokratická starostlivosť

- musí byť **realistická**
- pri svojom výkone (v praxi starostlivosti) musí zohľadňovať:
 - dynamiku moci v rámci vzťahov starostlivosti
 - minulé nespravodlivosti a krivdy
 - vzťahy nadvlády (hierarchické vzťahy)
 - zápasy medzi poskytovateľom/kou starostlivosti a príjemcom/kyňou starostlivosti
 - vzájomnú závislosť
 - čas
 - záväzky (povinnosti) vs/a zodpovednosť

Demokratická starostlivosť

- = prax
- = zdroj (produktívna aktivita)
- = hodnota
- = cnosť
- = práca (spravodlivé odmeňovanie)
- = vzťah (dynamika moci)
- = napĺňanie potrieb (interpretácia potrieb)
- = zodpovednosť (sociálna zodpovednosť)

Proces starostlivosti

- Joan Tronto a Berenice Fisher — identifikovali kroky v procese starostlivosti:
- Caring about (attention – pozornosť/ vnímavosť)
- Caring for (responsibility – prijatie zodpovednosti)
- Care-giving (competence – konkrétny výkon starostlivosti)
- Care – receiving (responsiveness – reflexia procesu starostlivosti)
- Caring with (solidarita – caring community – starostlivosť ako súčasť demokratickej praxe) – konzistentná so záväzkami voči spravodlivosti, rovnosti a slobode pre všetkých (Tronto, 2013, Caring Democracy).

Starostlivá demokracia

- Starostlivosť = sociálna, politická a morálna prax
- nejde teda výlučne o morálnu zodpovednosť jednotlivcov
- je predmetom **zodpovednosti** vyplývajúcej zo situovanosti **v sociálnych vzťahoch a štruktúrach**
 - zohľadnenie rôznej miery participácie rôznych aktérov na tejto praxi, rôznej miery zodpovednosti v závislosti od prístupu k zdrojom
 - východisko pre systémové štrukturálne stratégie a zmeny v systémoch starostlivosti v sociálnej praxi

Starostlivá demokracia a starostlivé občianstvo

- Demokratická politika - vytváranie spôsobov demokratického rozhodovania ľudí o zodpovednosti za starostlivosť (J. Tronto)
- Starostlivá demokracia potrebuje starostlivých občanov/občianky (S.Sevenhuijsen) – morálne autonómnych a kompetentných

Ďakujem

- Komentáre:
 - adriana.jesenkova@upjs.sk
-